

ЗАБУТІ ІМЕНА В УКРАЇНСЬКІЙ НАУЦІ ТА КУЛЬТУРІ

АНДРІЙ АНДРЕЙЧИН
І ТВОРИ ЙОГО ЛІТОГРАФІЧНОЇ РОБІТНІ У ЛЬВОВІ

На долю українців кінця XIX — початку XX ст. випали непрості роки життя та реалізації суспільно-громадських і культурних починань. Тодішнє покоління працювало в умовах різних політичних укладів, державних устроїв, у психологічному кліматі інколи протилежних світоглядно-ідеологічних та морально-етичних спрямувань і поглядів, що часто впливали з умов поділу країни та її бездержавності. Водночас це була епоха нового бачення народом української дійсності (принаймні від 1830-х рр.), який, насажений новою енергією чину, самопосвятою та жертівністю, намагався, незважаючи на труднощі, підтримувати та сприяти розвитку українства.

Велику роль у поступі українства після 1867 р. відіграла друкарська справа, а в ній пізніше літографічна робітня Андрія Андрейчина (*2 вересня 1865 р., с. Устя-Руське Горлицького повіту Краківського воєводства на Лемківщині (тепер Польща) — † 4 січня 1914 р., Львів*) — знане літографічне підприємство у Львові кінця XIX ст.— 1914 р.

Андрій Андрейчин — відомий друкар-літограф, художник-гравер, видавець та громадсько-культурний діяч західноукраїнських земель. Це, як відзначають біографи, „небуденна і знана постань не тільки в Галичині, але й в українському культурному середовищі Наддніпрянщини. Його праці плідно і багатогранно сприяли розвитку національної демократичної культури кінця XIX — початку XX століття¹. А. Андрейчин належав до того покоління, яке формувало свій світогляд та естетичні погляди на основі творчості І. Франка і М. Грушевського, провідних діячів „Просвіти“ і шкільництва. Взоруючись на них, західноукраїнське громадянство з ентузіазмом поринуло у вир суспільно корисної праці „для народного добра“. Власне так оцінював свою працю на ниві поліграфії й А. Андрейчин, глибоко розуміючи нагальну потребу своїх співвітчизників у якісній художньо-поліграфічній продукції, яка могла б сприяти зростанню культурно-освітнього рівня та самосвідомості українського народу. Великий вплив на формування його світогляду мали О. Барвінський, В. Вахнянин, І. Труш та інші діячі НТШ, про-

фесійна праця Ф. Сарницького, А. Хойнацького, К. Беднарського та ін.

Батьки Андрія Андрейчина — Михайло і Наталія (з роду Лукачинів) — були селянами, предки їхні служили громаді війтами (солтисами) в с. Усті-Руському. „Не щадячи зусиль і своїх дрібних заощаджень, родичі — свідомі патріоти своєї землі, чл. „Просвіти“, аби забезпечити своєму синові краще майбутнє, постановили послати Андрія в школу“. Він закінчив тривіальну, чотирикласну (народну) школу в містечку Горлицях, згодом його записали в гімназію у Новому Сончі, там, однак, навчання тривало недовго. Взимку 1879 р., будучи гімназистом другого року навчання, А. Андрейчин покинув навчальний заклад і без згоди батьків та будь-яких засобів до життя пішки (як на прощу) відправився до Києва. Подорож із великими пригодами і зупинками тривала понад місяць. У Києві „щасливим випадком“ зайшов у друкарню Григорія Корчака-Новицького, який, розпитавши про все, прихистив А. Андрейчина, а згодом, уважніше придивившись до юнака та його мистецького таланту, до його ретельності та обов'язковості, почав ним опікуватися. Це було, зокрема, сприяння у вступі А. Андрейчи-

Андрій Андрейчин. Початок XX ст.

на до Київської рисувальної школи Миколи Мурашка, яку юнак, завдяки знову ж таки старанням Г. Корчака-Новицького, відвідував протягом двох років коштом Є. Чикаленка. Повернувшись 1881 р. до Львова, А. Андрейчин спершу працював у майстерні вивісок, а після року практикував у літографії Львівського промислового товариства, технічним керівником якої був українець Антін Пришляк. У нього здобув чимало фахових навиків. У той же час для поглиблення своїх умінь у рисунку і загальних мистецьких знань А. Андрейчин записався на навчання до Художньо-промислової школи (з 1890 р.— Державна промислова школа). Закінчивши її, потрапив на військову службу (з 1886 р.) і, перебуваючи у Кракові два роки (майже до 1889 р.), працював у військовій корпусній літографії, де освоїв літографію різномасштабних карт. Восени 1889 р. для „доповнення своєї фахової освіти“ (вивчення нових технологій у поліграфіч-

* Похований А. Андрейчин (разом із дружиною Анною) на Янівському цвинтарі у Львові.

¹ Саноцька Х. Постать галицького літографа Андрія Андрейчина (До історії літографічного друку в Галичині XIX — поч. XX ст.) // Палітра друку (К.).— 1994.— № 1.— С. 43.

ному процесі) А. Андрейчин ненадовго виїжджає до Відня, звідки через Дрезден, Вроцлав і Краків повернувся до Львова. Тут він продовжив працювати в А. Пришляка, але через рік знову виїхав до Відня, де як гравер-літограф влаштувався на роботу у велику літографію Й. Шітца. Згодом, здобувши фах, опинився в Будапешті, в німецькій художній літографії „M. Deutsche art Instalt. Budapest“ та в одному з найбільших в Угорщині літографічному інституті Цетеля і Дейча².

Логотип літографічної робітні А. Андрейчина

Отримавши свідоцтва про закінчення фахової освіти 1893 р. (що давало право на створення самостійного підприємства), А. Андрейчин відкрив у Львові власну літографію (спочатку у спілці з К. Піллером, згодом з фірмою „Піллер-Найман“). Назбиравши трохи грошей, він придбав для літографії високотехнологічне обладнання і почав виготовляти у Львові (незважаючи на велику конкуренцію) якісну та завжди вчасно готову продукцію, завдяки чому літографія здобула визнання, а сам А. Андрейчин — популярність. За експоновані на Крайовій виставці 1894 р. у Львові праці А. Андрейчин отримав бронзову медаль (вдруге дістав срібну медаль на Крайовій господарській виставці в Стрию 1906 р.)³. Тоді „вже знала громадськість А. Андрейчина і його здібності та солідність фірми у всій Галичині“.

Із літографічної робітні (в ній працювало до 18 осіб) виходила у світ різноманітна продукція:

Реклама літографії А. Андрейчина, вміщена в Календарі „Просвіти“. Львів, 1900 р.

книжки, репродукції з різножанрових картин відомих українських художників, оригінальні твори, що ілюстрували наукові праці, картини на історичну тематику, альбоми. Чимало праць, які сходили з „каменів“ лі-

тографії стосувалось музикалій: ноти солоспівів і хорових творів, оркестрові партитури. Водночас А. Андрейчин друкував кольорові афіші, плани міст, альманахи, календарі. Від початку, однак, чи не найбільше він орієнтувався (це тривало до Першої світової війни) на малі літографічні форми: поштівки, візитівки, нагородні листи, запрошення, бланки, грамоти, програми зібрань, лотерейні та інші „білети“, оголошення тощо. Друкував вишивки, багатоколірні карти. Загалом літограф А. Андрейчин чи не основний акцент робить на національну, українськомовну продукцію.

Усі літографічні твори, що їх видав А. Андрейчин, посідають нині виняткове місце серед збереженої у бібліотеках друкованої продукції. Багато з них уже стали музейною рідкістю.

Найвагоміше місце у літографічній практиці, отже, й творчості А. Андрейчина, посідають **твори на історичну тематику**, оперті переважно на роботи різних українських художників. Найкращі літографії пов'язані з історичними подіями давньої України: „Хрещення Руси за Св. Володимира Великого, великого князя київського“, „Бій з татаро-монголами біля Десятинної церкви“ (інша назва — „Оборона Десятинної церкви“), „Посли папи римського вручають королівську корону князю Данилу Галицькому“, „Данило Галицький приймає послів від угорського короля“, „Стріча князя Данила Романовича з угорським королем“ (1896). У другій половині 1890-х рр. літографічна робітня друкувала також портрети: „Антоній Печерський“, „Св. Антоній і Теодосій Печерський“, „Роман Мстиславич“, „Данило Романович, князь галицький“, „Богдан Хмельницький“ (в овалі) тощо.

Одночасно з виданими (на окремих аркушах) творами А. Андрейчин готував серії літографій (об'єднані альбомами), які присвячені історичним особам та будівлям східноєвропейських земель. Мистецьке та загальнокультурне значення цих літографій було високо оцінене ще за життя літографа. Більша частина їх оснований на картинах земляка А. Андрейчина художника Антона Пилиховського (1860—1921)⁴. Співпраця між цими митцями була тривалою і дуже плідною, зокрема в 1890-х рр., коли вони служили своєю працею образотворчому мистецтву, мали подібні зацікавлення історією України та були однодумцями у вирішенні багатьох практичних питань. Результатом цього став вихід у світ групового портрета „Київські і галицькі князі“ (25 обличчя на тлі різних історичних будівель) та багатоаркушного альбому „Козацькі гетьмани“ (1896 р., 12 портретів)⁴.

Плідною була співпраця літографа і художника в 1895—1897 рр. щодо популяризації подій історії, зафіксованих в Іпатіївському літописі, та давніх архітектурних пам'яток. В альбомі „Рисунки знаменитих церков Малої, Великої і Білої Руси“

² Левицький І. Е. Андрейчин Андрей Мих[айлович] // Прикарпатська Русь в XIX-м в'їці в біографіях і портретах ее діятелей ... на підставі автографічних записов і архівально-бібліотечних матеріалів.— Львів, 1898.— Т. I.— Вип. 1.— С. 47—48; Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника (далі — ЛННБ України), відділ „Палац мистецтв“. Архів Х. Саноцької, спр. 855, арк. 2.

³ ЛННБ України, від. „Палац мистецтв“. Архів Х. Саноцької, спр. 484, арк. 7.

* Тут і далі подані назви картин не завжди збігаються з назвами оригіналів. Не всі твори вдалося оглянути de visu, оскільки деякі вже не збереглися.

** Деякі історики образотворчого мистецтва переконані, що А. Пилиховський не був би таким „відомим“ (а може, й забутим) наприкінці XIX — на початку XX ст., якби не високопрофесійні, виконані А. Андрейчином літографії його творів, що постійно популяризували творчість художника.

⁴ Див. також перелік портретів у: Галичанин (Львів).— 1896.— Ч. 26.

(40 арк., 1896 р.) вміщено літографії, виконані на основі картин А. Пилиховського, із зображеннями храмів у Києві (Собор св. Володимира, Десятинна церква, Києво-Печерська лавра, Софійський собор, Золотоверхий Михайлівський монастир), Чернігові (Церква Богоявлення), Херсоні (Церква св. Володимира), Почаєві (Почаївська лавра), інших українських містах, а також у Вільні, Гродні, Москві, Суздалі, Володимирі-на-Клязьмі, Петербурзі. Доповнює цей ряд альбом літографій (10 арк.), на яких зображені львівські храми: Онуфріївський монастир, каплиця Трьох святих, церкви св. Параскеви, св. Миколая, св. Петра і Павла, св. Юра, церква „руської семінарії“, церква при Народному домі та ін. Дослідники відзначають, що „по тих картинах вивчали в Галичині історію давньоминулих літ, саме вони допомагали зберегти пам'ять про славні часи державності і уникнути денационалізації народу в умовах чужоземного поневолення і тим несли особливе виховне значення“⁵.

На кошти Ставропігійського інституту у Львові А. Андрейчин разом із А. Пилиховським видає „Руський календар з зображеннями святих й празників“ (1896). Тоді ж з'являється альбом „Князі греко-католицької церкви від часів відновлення Галицької митрополії“. У „Временнику Ставропігійського інститута“ за 1899 р. на титульній сторінці подано виконаний у літографії А. Андрейчина кольоровий портрет з написом: „Русская женщина неизвѣстнаго имени из XVII ст., похороненная в гробницѣ под помостом св. Успенской городской церкви во Львовѣ. Портрет, живописанный на

Наклад образків святих становив близько 60 тисяч відбитків⁶.

Літографія А. Андрейчина впродовж багатьох років видає „цілу бібліотеку“ **музичних творів** авторства українських композиторів, зокрема, оркестрових партитур, солоспівів, хорових партій.

Хрещення Руси за св. Володимира Великого, великого князя київського. Літографія А. Андрейчина. 1890-ті рр.

Замовниками цих видань були культурно-освітні й музикологічні товариства та організації, також приватні особи. Потні видання належать творчості майже 30 авторів, професіоналів і аматорів — М. Вербицькому, Б. Вахнянину, М. Гайворонському, М. Лисенкові, Ф. Колессі, Є. Купчинському, О. Нижанківському, П. Ніщинському, К. Стеценкові, В. Матюкові, С. Людкевичу та ін. Багато з них готувалося у видавництві „Музикальна бібліотека“, яку заснував О. Нижанківський

1885 р. Напередодні Першої світової війни в літографії А. Андрейчина виходили твори, що підготовлялись у „Музичній бібліотеці „Львівського бояна“. А. Андрейчин літографував твори С. Людкевича „Косар“ (сл. Т. Шевченка) для чоловічого хору з фортеп'яно (1912), „Вечір в хаті“ (для мішаного хору з фортеп'яно) (1913); І. Лаврівського „Заспівай ми Соловію“ (сл. Я. Головацького) для мішаного хору á capella (1912) та ін.

Чимало музичних творів, що їх літографував А. Андрейчин, супроводжує гриф „Накладом Товариства „Львівський боян“: О. Нижанківський. „Коляди“ [1893] (друге видання „з віньеткою“ С. Качора-Батовського); П. Ніщинський. „Закувала та сива зозуля“ (для чоловічого хору в супроводі фортеп'яно з опери „Назар Стодоля“) (1893), „Квартети на хор чоловічий“ (1896), „Збірник квар-

Обкладинки музичних творів українських композиторів, надруковані в літографічній робітні А. Андрейчина. 1895—1899 рр.

тетів на чоловічий хор. Партитура., вип. 1. Під ред. О. Нижанківського“ (1896) та ін. Замовляло праці в А. Андрейчина маловідоме Товариство „Співець Львівського Бояна“. Під цим грифом видав твір Ф. Колесса „Якби мені черевички“ (сл. Т. Шевченка) для мішаного хору з фортеп'яно (1912). Раніше Ф. Колесса друкував у літографічній робітні А. Андрейчина „Обжинки. Картина етнографічна

тетів на чоловічий хор. Партитура., вип. 1. Під ред. О. Нижанківського“ (1896) та ін. Замовляло праці в А. Андрейчина маловідоме Товариство „Співець Львівського Бояна“. Під цим грифом видав твір Ф. Колесса „Якби мені черевички“ (сл. Т. Шевченка) для мішаного хору з фортеп'яно (1912). Раніше Ф. Колесса друкував у літографічній робітні А. Андрейчина „Обжинки. Картина етнографічна

⁵ ЛННБ України, від. „Палац мистецтв“. Архів Х. Саноцької, спр. 484, арк. 3.

⁶ Левицький І. Е. Андрейчин Андрей Мих[айлович].— С. 48.

у піснях народних на хор мішаний в отриманні з хорамн, жіночнмн солямн і рецнтатісю...“ (1898).

А. Андрейчнн прнймав заявкн на внтданн „Українського народного театру“, для якого друкувалась партитура до внтстави за твором М. Старицького „Ой, не ходн, Грнцю“, „Ніч під Івана Купала“ (пїснн у супроводї малого оркестру). Водночас з'являються літографованн композиції Р. Ганїтчака „Куди тн йдеш“ (сл. Ю. Федьковича; тенорове соло у супроводї фортеп'яно) (1896); М. Вериківського „Ой гори, гори“, „На городї та все білії маки“ і „Коломийкн“ (для мішаного хору); В. Вахняннн „Дума з „Невольннка““ (сл. Т. Шевченка; для мішаного хору) (1905); М. Вербнцького „Заповїт“ (сл. Т. Шевченка; соло-спїв).

Нотнї внтданн замовляло також Товариство „Бандурист“: „Збірка похоронних пїсень на хор чоловічнї. Партитура“ (1912, 1906), М. Гайворонський „Ой у саду“ (сл. Т. Шевченка; для мішаного хору) (1914).

Лїтографїчна робїтня виконувала чимало зразкїв музичних творїв на приватнї проханнн авторїв без посереднтвства видавнтцтв: В. Матюк „Веснївка“ (сл. М. Шашкевнча) (1894), „Пїснь на Рождество. Колядн в музику на мішаннї хор по народнмн напївам“ (1895); О. Нижанківський „Мннулі лїта молодїї, сл. Т. Шевченка. Сольо тенорове з супроводом скрипки і фортепїана“ (1895). З друкарнї НТШ вийшла книжка компознтора П. Бажанського „Русько-народна музикальна гармонїя“ (1900), зразкн нот до якої також „вїдбнв Андрей Андрейчнн, лїтограф у Львовї“. Також були лїтографованн твори С. Абрисовського „Sans rėciprocitė. Valse pour cithare, par Savine Abryssovskij. Publiė par l'auteur“ (1899), „Vogue la galėre! Valse pour cithare“ (1899); Є. Купчннського „Руськнї цнтрнст. Збїр композицій на цнтру“ (1902, зош. 1); С. Маре-

на, а саме альбом „Вншивкн Вєхїдної Галичннн“ (внтконанн на основн публїкації рнсункїв Антона Хойнацького) і пїдготовленн „заходом товариства „Клюбу рнсунок у Львовї“ (1895). Зразкн вишивок походнли з Товмаського, Надвїрннського, Калуського, Снятннського, Пїдгаєцького повїтїв.

Гагїлки на Лемківщнн.
Лїтографїя А. Андрейчннн. 1890-тн рр.

Поява збїрки виклнкала познтнвнї вїдгукн у пресї, зокрема, в часопнсах „Зоря“ (1895, ч. 23), „Учнтель“ (1896, ч. 1), у газетях „Дїло“ (1895, ч. 241), „Галнчннн“ (1895, ч. 253). Через рїк у лїтографїї А. Антоновнча з'явилась ннша збїрка „Українськн монограмн для вишивок хрестнкамн і гафтом“, внтдана заходамн і коштамн А. Андрейчннн та К. Паньківського (1896 р., 23 арк.). Останнїй альбом шнроко анонсувався і рецензувався у часопнсах. Рецензнтн зауважують:

„Тї роботи пїд оглядом технїчного і естетнчного внтконанн смїло можуть конкурувати з подїбно-го роду європейськнмн видавнтцтвамн, а навїть о много перевищують подїбнї видавнтцтва кнївськн, одеськн і петербурзькн“⁷. 1909 р. заходом „Клюбу рнсунок у Львовї“ вийшов новнїй альбом пїд такою ж назвою. 1911 р. лїтографїя А. Андрейчннн внтготовнла четвєртнїй за порядком (третїй частково повторював другнїй) „альбом вншивок“ пїд заголовком „Буковннськн гуцульськн вншивкн“. Його упоряднкнком стала Е. Стернюкова. Альбом внтданий заходамн „Жїночої громади“ на Буковнн.

Лїтографїя А. Андрейчннн виконувала **картографїчнї твори**. Чи не найпершнм такого типу твором стала „Народописна карта Русн-України“, яку пїдготував у НТШ Г. Величко. Її надруковано коштом і заходом товариства „Просвїта“ (1896). Карта, крїм основного полотна, має чотири додаткн: 1. „Гїпсометрнчна карта малоросїйських земель“; 2. „Край Амурськнї“; 3. „Осадн малоруськн в губерннї Самарськнї і Оренбурзькнї“; 4. „Осадн

Обкладинкн музичних творїв українських компознторїв,
надрукованн в лїтографїчнїй робїтнї А. Андрейчннн. 1898–1902 рр.

ннча „Соловейко або збїрннчок напївїв до поезїйок і молитов Букваря“ (1896) та багато ннших.

Внтданн **вншивок**. Загальне захоплення виклнкали двї об'ємнї лїтографїчнї працн А. Андрейчннн

малоруськн в Угорщнн Полудневїй“. Твір є першою великою етнографїчною картою українського народу (79 × 130 см), внтконано 19-ма фарбамн і наклеєною на полотнї⁸. Змїст картн і форма по-

⁷ Левицькнї І. Е. Андрейчнн Андрей Мнх[айловнч].— С. 48.

⁸ Про пїдготовку картн днв.: Величко Г. Деякн замїтки до етнографїчної картн Русн-України // Дїло (Львїв).— 1893.— 6 (18) берез.— Ч. 52.— С. 1—2; В[ел]ей І. Етнографїчна карта // Зоря (Львїв).— 1893.— 15 (27) марта.— Ч. 6.— Рїчн. XIV.— С. 122.

дання на її зображувальному полі явищ неодноразово обговорювалися на різних наукових засіданнях, починаючи з 1889 р., у т. ч. в НТШ, з участю А. Вахнянина, Ю. Целевича, О. Калитовського, В. Коцовського. Листовно у справі видання карти велись консультації з М. Драгомановим⁹. 1897 р. до „Календаря ілюстрованого, народного Товариства „Просвіта“, друкованого в НТШ, додається зменшений варіант основного аркуша карти Г. Величка під назвою „Мала народописна карта українського народу“, який також видала літографічна робітня А. Андрейчина.

Відома також карта Гуцульщини Ф. Вовка, яку друкував А. Андрейчин. Збереглося листування між Ф. Вовком і В. Гнатюком з 1905 і 1908 рр. у справі літографування карти¹⁰. Виконавська майстерність цих карт, як відзначалось, отримала високу оцінку в пресі та спеціальній літературі. Карта з'явилась друком у робітні А. Андрейчина у Львові не пізніше 1908 р. під назвою „Антропологічна карта Гуцульщини по дослідям Ф. Вовка“ (23 × 28 см). Вона є ілюстрацією до праці Ф. Вовка „Антропометричні досліді українського населення Галичини, Буковини й Угорщини. Типи гуцулів“, уміщеної у виданні НТШ „Матеріяли до українсько-руської етнології“. На карті легенда: „Гуцули галицькі, буковинські, мадярські, мішані (давня гуцульська територія)“¹¹.

А. Андрейчин і його літографічна робітня неодноразово фігурують у надрукованих „Планах міста Львова“.

З-поміж літографічних праць А. Андрейчина вирізняються **кольорові ілюстрації до наукових праць**. Тут, звичайно, йдеться не про обкладинки до різних, у т. ч. наукових видань (їх було чимало, і вони заслуговують на окреме дослідження), а про вкладки або додатки до тексту. Це, зокрема, малюнки до праці М. Кордуби „Писанки на Галицькій Волині“, підготовці якої, в т. ч. „таблиць писанок“ М. Кордуби, літографованих А. Андрейчином, активно сприяв М. Грушевський¹². 35 цих „таблиць“ (дехто добірку вважає альбомом) опубліковано НТШ у 1-му томі „Матеріялів до українсько-руської етнології“ (1899). Як твердять деякі дослідники, працю „до сьогодні можна вважати добрим посібником по вивченню орнаментального мистецтва українських писанок [...] [добріка] може і сьогодні задовільнити вимогливі смаки шанувальників народного мистецтва“¹³.

Тоді ж А. Андрейчин літографував ще якусь іншу працю для НТШ. У листі від 23 травня 1900 р.

до Відділу НТШ з проханням виділити гроші він писав: „Нижше підписаний знаходиться в клопотах грошових, проте осьмілився просити Світлий Віділ біжучих робіт 300 крон, підписаний має тепер 2 роботи для Світлого Товариства в себе, а в короткім часі має бути ще одна праця, на тій під-

Сторінка ілюстрацій до статті М. Кордуби „Писанки на Галицькій Волині“, надрукована в літографії А. Андрейчина. 1899 р.

ставі підписаний осьмілився просити о уділення му вище згаданого конта. Котре то зобов'язує як найсовісніше відробити. З високим поважанням Андрій Андрейчин, літограф“¹⁴.

А. Андрейчин видав дуже популярну в той час літографію картини „Галілки на Лемківщині“, яка спирається на однойменний кольоровий твір авторства А. Пилиховського. Друк за виконанням належить „до кращих літографій цього жанру“. Свого часу критика зауважила: „Добра композиція твору і весняний настрій святковості, торжество молодості і радість воскреслої природи навколишньої і до того добрий друк що тонко передає градації модуляції форм світлотінню спричинилися до популярності цієї репродукції в народі“¹⁵.

⁹ Вихід у світ карти мав чималий науковий резонанс в Україні та за кордоном. У 1896 р. з'являється повідомлення Ф. Вовка про карту у французькому Товаристві антропологів „Bulletin de la Société d' Anthropologie“. До тексту повідомлення додана репродукція карти Г. Величка французькою мовою. Водночас у листі Ф. Вовка до М. Грушевського зголошене прохання надсилати карту у різні наукові інституції і музеї Франції (Ровенчак І. Григорій Величко — український географ і картограф України // Історичне картознавство України / Редкол.: Я. Дашкевич, П. Сохань, О. Шаблій та ін.— Львів; Київ; Нью-Йорк, 2004.— С. 283—286). Карта також рецензувалася, див.: Кониський О. [Рец. на:] Народописна карта українсько-руського народу / Зладив [доктор] Гр. Величко.— Львів, 1896 // Записки Наукового товариства імені Шевченка (далі — Записки НТШ).— Львів, 1897.— Т. XVI, кн. II.— С. 42—45; Romer E. [Рец. на:] Weliczko Gr. Narodopisna karta ukraińsko-ruskiego narodu. Nakładem Towarzystwa „Proswita“ we Lwowie (1896), wykonano w zakładzie litograficznym Andrejczyna // Kwartalnik Historyczny.— Lwów, 1897.— Roczn. XI.— S. 392—396 та ін. Відомі відгуки Василя Лукича (Вол. Левицького) у: Зоря (Львів).— 1896.— Ч. 7.— С. 139; та М. Драгоманова у: Житє і слово.— 1897.— Т. VI.— С. 145—161.

¹⁰ Листування Ф. Вовка з В. Гнатюком.— Львів; К., 2001.— С. 51, 67.

¹¹ Матеріяли до українсько-руської етнології: Видання Етнографічної комісії.— Львів, 1908.— Т. X.— Сторінки нумеровані.

¹² Центральний державний історичний архів України у Києві, ф. 1235, оп. 1, спр. 551, арк. 29—31 зв., 135—136.

¹³ ЛННБ України, від. „Палац мистецтв“. Архів Х. Саноцької, спр. 484, арк. 8.

¹⁴ Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 304, арк. 3.

¹⁵ Там само.— Арк. 9.

Поважне місце у творчості А. Андрейчина як графіка-оформлювача та друкаря літографічних праць посідають **книжкові видання та брошури**. Відзначимо альманах Маркіяна Шашкевича

Фантові лотереї, друковані в літографічній робітні А. Андрейчина

„Русалка Дністровая“, виданий удруге, але вже в Україні, „з нагоди столітніх уродин“ поета (Тернопіль, 1910), за ініціативою Інституту жіночого ім. княгині Ярославни¹⁶. До цього ряду належать згадувані календарі, Статут Товариства гімнастичного і пожежного „Січ“ (б. р.), „Регулямін для урядників „Дністра““ (б. р.), а також праці П. Стебельського: „Карне право. Спеціальна часть“. Накладом „Гуртка правників“ (1914); „Австрійське карне право. Загальна і спеціальна часть. 2-е видання“. Накладом „Гуртка правників“ (1914). У робітні А. Андрейчина вийшла „Грамота Гедео-на Балабана, основувача братства церковного для передмість адамовецьких в Бережанах. З нагоди тристаїття 1603—1903“ (1905 р.; підготував її до друку Йосиф Застирець, у серії „Жерела до історії церкви в Галичині“, вип. 1).

Літографував А. Андрейчин різні польсько-, німецько-, французькомовні видання; наприклад, книжку „Białe Kruki“, підготовлену К. Бадецьким. Оформлення праць у літографії А. Андрейчина високо оцінювала польська критика¹⁷: це стосувалося насамперед виконання замовлень Львівського університету та Львівської політехніки.

А. Андрейчин брав **участь в оформленні й ілюструванні журналів**. Поряд із художниками Г. Коваленком, Т. Копистинським, І. Косининим, Я. Струханчуком, польським графіком В. Вигживальським він ілюструє статті, вміщені в дитячому журналі „Дзвінок“, а інколи й оформляє його. Це часто стосувалося розміщення тексту, залежно від змісту, в одну чи дві колонки, добору шрифтів, а головне — ілюстрування. Загалом на час співпраці в ньому А. Андрейчина журнал „Дзвінок“ відо-

бражає „прогресуючий рівень розвитку видань галицької української періодики“¹⁸.

Значне місце у творчості А. Андрейчина посідають також **малі форми літографічного друку**. Цей тип літографій хоч друкувався в робітні великими тиражами, проте нині часто відомий з поодиноких примірників. Такі твори, як відзначалось, різні змістом — від діловодних бланків, запрошень, лотерейних „білетів“ до поштівків, нагородних листів, грамот. Серед них, для прикладу, були: Шевченківська листівка 1900 р. (друга листівка на Шевченківську тематику; автор Є. Спожарський); добірка поштових листівок 1902 р. з зображеннями історичних постатей та інших рисунків альбому „З української старовини“ (21 шт.; автори С. Васильківський, М. Самокиш, на замовлення гімнастичного Товариства „Сокил“ у Львові); поштівка „фантової лотереї“ Товариства „Сокил“ у Львові 1902 р. Відомі також літографії листівок творів А. Манастирського, І. Труша, О. Кульчицької та ін.¹⁹

Літографічна робітня А. Андрейчина діяла 46 років. Він очолював її в 1893—1914 рр., а в 1914—1939 рр. — його син Володимир (1893—1947).

Розміщувалась робітня у Львові за різними адресами. Для неї ще до Першої світової війни А. Андрейчин придбав значний інвентар, обладнання вартістю близько 5 тисяч золотих ринських. У робітні працювали машини найкращих зарубіжних марок, гравірувальний верстат, чотири ручні преси, 300 літографських каменів. З приходом радянської влади літографію Андрейчина націоналізовано і ліквідовано, фактично пограбовано.

Нині життя і праця видатного друкаря-літографа належать історії. У всі часи друкарсько-видавнича справа в Україні мала своїх сподвижників, до їх когорти від 1890-х рр. і до 1914 р. належав Андрій Андрейчин. Його забуте ім'я нагадуємо нашій громадськості, тим паче, що цього року виповнюється вже 147 років від народження цього видатного сина свого народу, який усе життя служив національній культурі.

Нагробний пам'ятник А. Андрейчину і його дружині на Янівському цвинтарі у Львові

Олег АНТОНОВИЧ

¹⁶ Русалка Дністрова. Вдруге видана з нагоди столітніх уродин Маркіяна Шашкевича. (З портретом і подобиною письма поета).— Тернопіль, 1910.— [Ювілейна бібліотека.— Т. 1].— XXIII + 95 + [1] с. Див. рецензії на це видання Н. Петровського (Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук.— СПб., 1911.— Т. XVI, кн. 3.— С. 326—328), М. Возняка (Записки НТШ.— Львів, 1911.— Т. CVI, кн. VI.— С. 218—219), В. Щурата (Учитель.— Львів, 1911.— Ч. 1 і 2.— 20 січ.— С. 30—31). Також див.: Возняк М. Слідами Маркіяна // Неділя (Львів).— 1911.— № 45.— С. 8; Медведик П. Вперше на Україні // Вільне життя (Тернопіль).— 1986.— 26 листоп.— № 226.

¹⁷ Пор.: Brückner A. [Рец. на:] Białe Kruki. Wydawa Karol Badaeki. 1. Lament chłopski na Pany. Wydał Józef Kallenbach. Lwów: Nakładem Zienkowicza i Chejcińskiego, 1910, 25 s. // Pamiętnik Literacki.— Lwów, 1910.— Roczn. 9.— S. 141.

¹⁸ Передирій В. А. Становище української періодики для дітей (на матеріалах журналу „Дзвінок“, 1890—1914 рр.) // Збірник праць науково-дослідного центру періодики ЛННБ України ім. В. Стефаніка / Ред. М. М. Романюка.— Львів, 1997.— Вип. 3—4.— С. 122—123.

¹⁹ Україна у старій листівці: Альбом-каталог / Упоряд. М. Забочень, О. Поліщук, В. Яцюк.— К., 2000.— С. 75, 82, 232, 274.